

Piotr Krzysztof Sowiński

Uniwersytet Rzeszowski

Instytut Nauk Prawnych

e-mail: psowinski@ur.edu.pl

ORCID: [0000-0003-2210-5877](https://orcid.org/0000-0003-2210-5877)

Dobro wymiaru sprawiedliwości jako przesłanka zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej w trybie art. 180 § 1 i § 2 k.p.k.

The interests of justice
as a rationale for exemption from the obligation of professional secrecy
under Article 180 § 1 and § 2 of the Code of Criminal Procedure

Streszczenie

Niniejszy tekst dotyczy problematyki zwolnienia w trybie art. 180 § 2 k.p.k. z tajemnicy zawodowej w procesie karnym. Omawia się w nim jedną z przesłanek zwolnienia z tajemnicy zawodowej, a mianowicie „dobro wymiaru sprawiedliwości”. Wskazuje się tu na nadmierną ogólnikowość tej przesłanki oraz podejmowane w judykaturze próby jej zdefiniowania z powołaniem na zasadę prawdy materialnej (art. 2 § 2 k.p.k.).

Słowa kluczowe

proces karny, zwolnienie z tajemnicy zawodowej, tajemnica zawodowa, dobro wymiaru sprawiedliwości

Abstract

This text deals with the issue of exemption under Article 180 § 2 of the Code of Criminal Procedure from professional secrecy in a criminal trial. It discusses one of the prerequisites for the exemption from professional secrecy, namely “the interests of justice”. It points out the excessive generality of this premise and the attempts made in the jurisprudence to define it with reference to the principle of material truth (Article 2 § 2 of the Code of Criminal Procedure).

Keywords

criminal trial, exemption from professional secrecy, professional secrecy, the interests of justice

1. Wstęp

„Dobro wymiaru sprawiedliwości” jako przesłanka czynności procesowej pojawia się w przepisach kodeksowych parokrotnie, przy czym tylko w przypadku art. 180 § 1 i § 2 k.p.k.¹ warunkuje czynność *stricte* dowodową, stanowiąc w pozostałych przypadkach warunek przekazania sprawy przez Sąd Najwyższy innemu sądowi równorzędnemu (art. 37 k.p.k.), przekazania sprawy przez sąd wojskowy sądowi powszechnemu (art. 647 § 3 k.p.k.), łącznego rozpoznania sprawy przez sąd wojskowy (art. 649 § 1 k.p.k. i art. 650 § 1 k.p.k.), względnie przekazania jej w tym celu sądowi powszechnemu (art. 650 § 1 k.p.k.). W żadnym z tych przepisów „dobro wymiaru sprawiedliwości” nie jest szerzej potraktowane, tak jakby sam ustawodawca z góry założył, że wykładnię tego pojęcia należy pozostawić judykaturze i nauce. Czy wykładnia ta jest jasna i wystarczająca? Niniejszy tekst jest próbą odpowiedzi na tak postawione pytanie, ale też niżej podpisany z góry uprzedza, że nasuwające się wnioski nie nastrajają szczególnie optymistyczne.

2. Istota dobra wymiaru sprawiedliwości a obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej

Nie ulega wątpliwości, że poza sytuacją określoną w art. 180 § 2 k.p.k. „dobro wymiaru sprawiedliwości” stanowi samodzielną przesłankę uregulowanych w tych przepisach czynności procesowych. Tylko we wspomnianym art. 180 § 2 k.p.k. warunkiem uchylenia jednej z wymienionych tam tajemnic zawodowych – obok „dobra wymiaru sprawiedliwości” – jest niemożność ustalenia danej okoliczności na podstawie innego dowodu, przy czym oba te warunki są równorzędne i powinny występować *iunctim*. Już tylko proste zestawienie treści obu pierwszych paragrafów art. 180 k.p.k. pokazuje, że zwolnienie z tajemnicy zawodowej² w trybie § 1 odbywa się „dla dobra wymiaru sprawiedliwości”, natomiast w trybie § 2, gdy jest to „niezbędne dla [tego] dobra [...]”. Ową odmienność redakcyjną J. Kosonoga³ – na tle wyroku z 11 stycznia 2017 r. IV KK 277/16⁴ – tłumaczy jako wyraz złagodzenia

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 z późn. zm.).

² I innych wymienionych w art. 180 § 1 k.p.k.

³ J. Kosonoga, *Zwolnienie psychologa z obowiązku zachowania tajemnicy informacji, uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu*, [w:] J. Kosonoga (red.), *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa za rok 2017*, Warszawa 2018, s. 496.

⁴ Wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 277/16, LEX nr 2216092.

warunku zwolnienia z wymienionych w art. 180 § 1 k.p.k. tajemnic. Pogląd ten, choć zasada się na literalnym brzmieniu art. 180 § 1 k.p.k., wydaje się błędny. Każdemu działaniu organu procesowego – czy to na etapie postępowania przygotowawczego, czy to sądowego – towarzyszy usuwalne domniemanie, że działanie takie [tu: uchylenie tajemnicy] – wedle oceny organu procesowego – służy [czyt. jest konieczne lub niezbędne] realizacji celów określonych w art. 2 k.p.k. Gdyby było inaczej, to organ zwyczajnie nie podjąłby takiego działania, również dlatego, że kolidowałoby ono z ekonomią procesową. Innymi słowy, także zwolnienie z tajemnicy zawodowej w trybie art. 180 § 1 k.p.k. jest działaniem koniecznym do osiągnięcia przynajmniej jednego z celów określonych przez ustawodawcę w art. 2 k.p.k. Jeśliby uznać, że pominięcie w art. 180 § 1 k.p.k. słowa „niezbędne” rozluźnia procesową ochronę wymienionych w nim tajemnic, w tym jakiegokolwiek „nienazwanej” tajemnicy zawodowej, to mielibyśmy do czynienia z ochroną tajemnicy zawodowej symulowaną, a nie realną. Wszystko, co nie jest niezbędne [tu: dla dobra wymiaru sprawiedliwości], byłoby działaniem ponadprogramowym i... zbędnym. A przecież w doktrynie o „k o n i e c z n o ś c i” ustalenia, że [uchylenie tajemnicy w trybie art. 180 § 1 k.p.k.] jest n i e z b ę d n e dla dobra wymiaru sprawiedliwości” pisze chociażby M. Kurowski⁵, zaś D. Gruszecka o „sięgnięciu” w art. 180 § 1 „do przesłanek⁶ sformułowanych w art. 180 § 2 k.p.k.”⁷.

3. Uwagi szczegółowe

W języku polskim „niezbędny” oznacza coś „koniecznie potrzebnego”⁸, coś bez czego „nie można się obejść”⁹. Słowo to w art. 180 § 2 k.p.k. dopełnia zwrot „tylko wtedy, gdy”, podkreślając ekstrapordynaryjność opisanej tam sytuacji, w wyniku której dochodzi do uchylenia jednej z imiennie wymienionych tam tajemnic zawodowych. Ewentualny brak wskazania, że przedmiotowe przesłuchanie jest „niezbędne” dla dobra wymiaru sprawiedliwości, osłabiałoby tę konstrukcję nie tylko pod

⁵ M. Kurowski, *Komentarz do art. 180*, [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, LEX 2023, teza 3.

⁶ A w zasadzie do „przesłanek”, wszak klauzula subsydiarności dowodu nie została recypowana na grunt § 1 art. 180 k.p.k.

⁷ D. Gruszecka, *Komentarz do art. 180*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 419.

⁸ *Słownik języka polskiego*, hasło „niezbędny”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/niezb%C4%99dny.html> [dostęp: 21.06.2023].

⁹ *Wielki słownik języka polskiego*, hasło „niezbędny”, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/32583/niezbiedny> [dostęp: 21.06.2023].

względem językowym, ale i logicznym. Słowo „niezbędne” oznacza tyle, co „potrzebne” lub „użyteczne” i raczej pełni rolę służebną – wobec dobra wymiaru sprawiedliwości – niż rolę warunku *sine qua non* jego realizacji. Wewnętrzna spójność art. 180 § 2 k.p.k. wymaga, aby komunikował on wyjątkowość przesłuchania w taki, a nie inny sposób. Wyeliminowanie słowa „niezbędne” spójność tę rozbija, nie rozbiłoby jej natomiast zastąpienie go innym równorzędnym lub zbliżonym znaczeniowo słowem, np. „pożyteczne”, „wskazane” lub „celowe [dla]”. Nie chodzi mi o podważenie wyjątkowości zwolnienia w trybie art. 180 § 2 k.p.k., lecz o wywiedzenie jej ze zwrotu „tylko, wtedy gdy”, co jest wystarczającym zabiegiem normodawcy, by efekt ów uzyskać. Zwrot „niezbędne [dla]” nie czyni bieli bielszą, bo za niepowszedniość zwolnienia z tajemnicy odpowiada wcześniej omówiona konstrukcja językowa. Wyjątkowość uchylenia tajemnicy zawodowej, w obrębie art. 180 § 2 k.p.k., wzmacnia dodatkowo wskazanie, iż dowód ten jest dowodem niezastępowalnym przez jakikolwiek inny dowód w sprawie.

Jeszcze pod rządami art. 163 k.p.k. z 1969 r.¹⁰ „niezbędność dla dobra wymiaru sprawiedliwości” postrzegano przez pryzmat wagi ujawnianych okoliczności („niezbędne”) „dla rozstrzygnięcia danej sprawy karnej”, ale i „niemożliwości dokonania ustaleń przy pomocy innych środków dowodowych, przy jednoczesnym wyczerpaniu istniejących w danej sprawie źródeł dowodowych”. Było to działanie znacznie wykraczające poza literalne brzmienie tego przepisu, który nie przewidywał żadnego warunku zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy, a jedynie stanowił o prawie świadka do odmowy zeznań z powołaniem się na taką tajemnicę, wskazując przy tej okazji na organy procesowe władne do jej uchylenia. *In concreto* problem zwolnienia dotyczył dziennikarza, co skłoniło Sąd Najwyższy do poszukiwania rozwiązania, które wzmocniłoby funkcję ochronną art. 163 k.p.k., a zarazem uczyniło z niego źródło dowodu trudniej dostępnego z uwagi na „wysoką społeczną użyteczność” tej profesji oraz „doniosłość tajemnicy dziennikarskiej”¹¹. Abstrahując od dopuszczalności tak szerokiej wykładni art. 163 k.p.k., wzmiankowana w uchwale I KZP 15/94 „niemożliwość dokonania ustaleń przy pomocy innych środków dowodowych” trzy lata po podjęciu tej uchwały została przetransponowana przez ustawodawcę na język aktu normatywnego, przybierając postać odrębnej od „dobra wymiaru sprawiedliwości” przesłanki uchylenia w trybie art. 180 § 2 k.p.k. początkowo tylko z tajemnicy adwokackiej, lekarskiej i dziennikarskiej, a w toku dalszych nowelizacji także

¹⁰ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96 z późn. zm.).

¹¹ Uchwała SN (7) z dnia 19 stycznia 1995 r., I KZP 15/94, OSNKW 1995, nr 1–2, poz. 1.

i tajemnicy notarialnej, radcy prawnego, statystycznej i tajemnicy Prokuraturii Generalnej. Zaznaczona odrębność obu wymienionych w art. 180 § 2 k.p.k. przesłanek powoduje, że żadnej z nich nie można obecnie tłumaczyć z wykorzystaniem drugiej, gdyż prowadziłoby to do wniosku, że któraś z nich jest... zbędna.

Mechanizm uchylenia tajemnicy zawodowej w kodeksie z 1997 r. uległ dywersyfikacji, bo też przepisowi art. 180 k.p.k. znane są dwa tryby takiego uchylenia. Tryb z § 1 odnosi się m.in. do nienazwanych tajemnic zawodowych, podczas gdy tryb z § 2 art. 180 k.p.k. – tylko do tajemnic imiennie nazwanych, a przez to jego zakres przedmiotowo-podmiotowy jest łatwiejszy do ustalenia. W dacie uchwalenia przepis art. 180 § 1 k.p.k. w zasadzie powtarzał treść poprzednio obowiązującego art. 163 k.p.k. z 1969 r., nie obwarowując decyzji w przedmiocie uchylenia tajemnicy zawodowej żadnymi warunkami. W tym okresie – pomimo świadomości istnienia społecznie akceptowanych wartości uzasadniających zachowanie poufności przez przedstawicieli licznych, choć niewymienionych w art. 180 § 2 k.p.k. zawodów – organy procesowe mogły wykazywać się sporą dezynwolturą przy podejmowaniu decyzji o zwalnianiu z „nienazwanych” tajemnic zawodowych, a ich decyzje – nawet te zupełnie dowolne – nie podlegały żadnej kontroli instancyjnej, gdyż takowej w swej wersji pierwotnej art. 180 § 1 k.p.k. zwyczajnie nie przewidywał. Zażalenie przysługiwało ówczesnie jedynie na zwolnienie w trybie art. 180 § 2 k.p.k., zaś podobny środek pojawił się w § 1 dopiero w wyniku jego nowelizacji w 2013 r.¹² To nierówne traktowanie profesji, także tych zaliczanych do zawodów zaufania publicznego, dostrzegł wreszcie Trybunał Konstytucyjny¹³, wytykając niezgodność art. 180 § 1 k.p.k. w jego pierwotnym brzmieniu z art. 47 oraz z art. 51 ust. 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP¹⁴, co było pochodną nieokreślenia przez ustawodawcę „przesłanek zwolnienia od obowiązku zachowania tajemnicy [statystycznej]”.

Wprawdzie Trybunał Konstytucyjny zarzucił ówczesnemu art. 180 § 1 k.p.k. „nieokreślenie przesłanki zwolnienia”, a nie brak „wyrażonej przesłanki [takiego] zwolnienia, to przecież postulowane w uchwale K 33/08 wzmocnienie ochrony „nienazwanych” tajemnic zawodowych jest możliwe tylko w razie ustanowienia takiej właśnie konkretnej i niewątpliwej przesłanki. Tymczasem „dobro wymiaru

¹² Art. 1 pkt 56 ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.) zmieniającej nin. ustawę z dniem 1 lipca 2015 r.

¹³ Wyrok TK z dnia 13 grudnia 2011 r., K 33/08, OTK-A 2011, nr 10, poz. 116.

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

sprawiedliwości” jest pojęciem „dość ogólnym”¹⁵, nieostrym, niedookreślonym, a nawet „niefortunnym”¹⁶, co otwiera drogę do pozornie licznych jego interpretacji¹⁷. Te, znane nam z judykatury próby jego interpretacji zdają się oscylować wokół potrzeby ustalenia prawdy obiektywnej¹⁸, co jest naturalną konsekwencją tego, że w wyniku przesłuchania w trybie art. 180 § 1 lub § 2 k.p.k. dochodzi do ujawnienia dowodu, na jego zaś podstawie tego fragmentu rzeczywistości, który ma znaczenie prawne w konkretnej sprawie¹⁹. Skoro jednym z zasadniczych celów procesu karnego jest oparcie zapadających tam rozstrzygnięć na prawdziwych ustaleniach faktycznych (art. 2 § 2 k.p.k.), to oczywiste staje się to, że dowody – poza wyjątkiem z art. 169 § 2 k.p.k. – winny służyć ustaleniu „okoliczności” (art. 169 § 1 k.p.k.), przy czym nie jakichkolwiek, tylko takich, które mają „znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy” (*arg. a contrario ex* art. 170 § 1 pkt 2 k.p.k.). Z reguły tej żadną miarą nie może wyłamywać się dowód z art. 180 § 1 lub § 2 k.p.k., bo w przeciwnym razie uchylenie tajemnicy zawodowej byłoby zabiegiem i procesowo, i społecznie nieopłacalnym i nieracjonalnym. W podobnym kierunku zmierzają te próby wyjaśnienia „dobra wymiaru sprawiedliwości”, które traktują o „konieczności zapewnienia możliwości prawidłowego wyrokowania”, bo w rezultacie i tam dochodzi się do punktu, w którym służy to oparciu rozstrzygnięcia „na pełnej podstawie dowodowej dotyczącej wszystkich okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia”²⁰. Realizacja zasady prawdy materialnej jest więc punktem wyjścia dla każdej mniej lub bardziej udanej próby zdefiniowania pojęcia „dobra wymiaru sprawiedliwości”, bo też bez jej poszanowania wszystko inne w procesie karnym dotknięte będzie wadą obniżającą jakość i samego procedowania, i finalnego wyrokowania. Powyższą zależność zdaje się dostrzegać i Sąd Najwyższy w wyroku zapadłym w sprawie IV KK 277/16, gdzie „trafność orzekania w przedmiocie odpowiedzialności karnej (art. 2 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k.)”²¹ wiąże się z „koniecznością

¹⁵ C. Kulesza, *Komentarz do art. 180*, [w:] K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX 2020, teza 2.

¹⁶ L.K. Paprzycki, *Komentarz do art. 180*, [w:] J. Grajewski (red.), S. Steinborn, L.K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–424*, LEX 2013, teza 7.

¹⁷ Odmienne T. Grzegorzczak, który przesłankę z art. 180 § 1 k.p.k. określał mianem „wyraźnej” – por. *idem*, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014, teza 2 do art. 180.

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 15 grudnia 2004 r., III KK 278/04, OSNKW 2005, nr 3, poz. 28; postanowienie SN z dnia 19 maja 2020 r., I KZ 8/20, OSNKW 2020, nr 8, poz. 31.

¹⁹ R. Kmiecik, *Przedmiot dowodu*, [w:] R. Kmiecik (red.), D. Karczmarska, A. Taracha, *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Kraków 2005, s. 128.

²⁰ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 8 lutego 2017 r., II AKz 66/17, LEX nr 2309508.

²¹ Wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 277/16, LEX nr 2216092.

uwzględnienia w podstawie dowodowej owego orzekania wszystkich istotnych okoliczności, które mogą mieć wpływ na rozstrzygnięcie w przedmiocie procesu karnego, a więc co do sprawstwa i winy, jak i ewentualnego zastosowania wobec sprawcy odpowiedniej reakcji karnej”²². Nie inaczej też Sąd Apelacyjny w Gdańsku w sprawie II AKz 789/19, gdzie „pojęcie **dobra wymiaru** sprawiedliwości” jest „utożsamiane właśnie z koniecznością ustalenia prawdy materialnej w toku postępowania karnego”²³.

Fakt, iż u podstaw każdego rozstrzygnięcia leży prawda materialna, nie oznacza, że w każdej sprawie zachodzić będzie potrzeba uchylenia tajemnicy zawodowej czy to w trybie art. 180 § 1, czy to w trybie jego § 2. Stawiany przez art. 170 § 1 pkt 2 k.p.k. wymóg co do znaczenia danego dowodu dla wyjaśnienia sprawy nie jest przez ustawodawcę stopniowany ani w zakresie wagi samego dowodu, ani samych okoliczności, które miałby on wyjaśniać. Mimo to w doktrynie wskazuje się, że dowód bazujący na tajemnicy zawodowej nie powinien dotyczyć „drugorzędnej, co nawet trzeciorzędnej okoliczności o niewielkim [...] znaczeniu dla rozstrzygnięcia sprawy”²⁴. Wprawdzie tezę tę L.K. Paprzycki sformułował odnośnie do tajemnic z art. 180 § 2 k.p.k., ale wydaje się, że z powodzeniem można ją również odnieść do tajemnic z § 1 tego przepisu, bo choć sam ustawodawca obszedł się z nimi bardziej obcesowo, to wartości leżące u ich podstaw nie powinny być wystawiane na szwank bez ważnego powodu. Sama decyzja o zwolnieniu z tajemnicy nie może być więc formalnością i być podyktowana tylko tym, że związany taką tajemnicą profesjonalista coś wie²⁵.

Wspomniany wcześniej wyrok IV KK 277/16 jest także istotny z punktu widzenia obranej przez autora tego tekstu tematyki tego opracowania, a mianowicie zauważa się w tym judykacie, że w przypadku art. 180 § 1 k.p.k. „dobro wymiaru sprawiedliwości” stanowi „jedyną przesłankę”, którą sąd (prokurator) „obowiązany jest wziąć pod uwagę, badając kwestię zwolnienia z obowiązku zachowania w tajemnicy informacji, uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu”.

²² Podobnie postanowienie SN z dnia 19 maja 2020 r., I KZ 8/20, OSNKW 2020, nr 8, poz. 31.

²³ Postanowienie SA w Gdańsku z dnia 11 września 2019 r., II AKz 789/19, KSAG 2019, nr 3–4, poz. 210–215.

²⁴ L.K. Paprzycki, *op. cit.*, teza 7. Identycznie SA w Krakowie w postanowieniu z dnia 19 marca 2019 r. (II AKz 113/19, KZS 2019, nr 9, poz. 45), gdzie wymaga się „niezbędności zeznań”, co ocenia się tam przez pryzmat „istotnego charakteru okoliczności, które miałyby być wykazane [tymi] zeznaniami”. Podobnie SA w Szczecinie w postanowieniu z dnia 13 marca 2019 r. (II AKz 139/19, OSAS z 2019, nr 1, poz. 32–38), traktującym o „rzeczywistej nieodzowności [zeznania co do okoliczności objętych tajemnicą] dla zapewnienia prawidłowego orzekania”.

²⁵ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 19 marca 2009 r., II AKz 64/09, OSA 2012, nr 10, poz. 15–27.

Z jednej strony obwarowanie uchylenia tajemnicy koniecznością badania, czy odbywa się to „dla dobra wymiaru sprawiedliwości”, wydaje się zmierzać do zwiększenia ochrony tajemnic informacji niejawnych o klauzuli tajności „zastrzeżone” lub „poufne”, tajemnic związanych z wykonywaniem zawodu lub funkcji, z drugiej jednak strony brak wskazania, że mamy tu do czynienia z sytuacją wyjątkową („tylko, wtedy gdy”) może prowadzić do wniosku, że nowelizacja z 2013 r. była bardziej działaniem pozorowanym niż realnie wzmacniającym taką ochronę i to pomimo wprowadzenia do art. 180 § 1 k.p.k. możliwości zaskarżenia decyzji w przedmiocie zwolnienia z takiej tajemnicy. Ochronie tej nie sprzyja bowiem redakcja art. 180 § 1 k.p.k., który – inaczej niż w § 2 – nie warunkuje samego przesłuchania uprzednim zwolnieniem („mogą być przesłuchane”), ewentualną decyzję co do zeznawania pozostawiając w rękach świadka, który „może odmówić zeznań”. W sytuacji, w której świadek nie korzysta z przysługującego mu prawa, znika nie tylko problem zwolnienia przez „sąd lub prokuratora”, ale i badania, czy takie zwolnienie byłoby działaniem „dla dobra wymiaru sprawiedliwości”. Społegliwy świadek jest źródłem dowodowym dostępnym dla organu procesowego niczym otwarta księga dla czytelnika. Problem uchylenia tajemnicy aktualizuje się więc wyłącznie wtedy, gdy świadomy ciężącego na nim obowiązku poufności świadek odmawia zeznań. W razie niezwolnienia świadka z tej tajemnicy przesłuchanie go staje się przykładem zakazu dowodowego niepełnego o charakterze względnym²⁶.

Dobro wymiaru sprawiedliwości z § 1 i § 2 art. 180 k.p.k. należy definiować w podobny sposób, aczkolwiek wpisanie do drugiego z tych paragrafów przesłanki świadczącej o subsydiarnej naturze dowodu z zeznań któregoś z wymienionych tam profesjonalistów wyklucza wykładanie dobra wymiaru sprawiedliwości przez pryzmat niemożności zastąpienia przeprowadzonego w jego trybie dowodu jakimkolwiek innym w obu tych przepisach. Niemożność takiej wykładni „dobra wymiaru sprawiedliwości” z § 2 wynika z tego, że subsydiarność dowodu stała się tam odrębną od tego „dobra” przesłanką, natomiast na gruncie § 1 wiązałoby się to z działaniem zastępującym wolę ustawodawcy, który pomijając ją, najwyraźniej chciał ułatwić organom procesowym dostęp do tajemnic tam wymienionych, czego wyrazem jest skądinąd powierzenie uprawnień w tym zakresie nie tylko sądowi, ale i prokuratorowi.

²⁶ Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 196 i n.; podobnie M. Kurowski, *op. cit.*, teza 2.

4. Podsumowanie

Szczególna społeczna doniosłość niektórych zawodów spowodowała, że – inaczej niż miało to miejsce w art. 163 poprzedniego k.p.k. – obecnie obowiązujący kodeks na gruncie karnoprosesowym różnicuje sytuację osób zobowiązanych do zachowania tajemnicy, zapewniając wzmożoną ochronę tylko niektórym spośród nich. Obecnie taką „silniejszą” ochronę przepis art. 180 § 2 k.p.k. zapewnia notariuszom, adwokatom, radcom prawnym, doradcom podatkowym, lekarzom, dziennikarzom, statystykom oraz przedstawicielom Prokuratury Generalnej, co nie oznacza, że brak jest argumentów, by identyczną ochroną objąć i innych profesjonalistów, np. psychologów. Rzecz jednak w tym, że ustawowe młyny miały wolniej niżby to wynikało ze społecznego zapotrzebowania w tym zakresie, czego wyrazem było niejednoczesne objęcie dyspozycją art. 180 § 2 k.p.k. przedstawicieli dwóch pokrewnych zawodów, to jest adwokatów i radców prawnych. Choć przedstawiciele obu tych zawodów pełnią niemal identyczną rolę w społeczeństwie, to wiążące ich tajemnice zrównała dopiero nowela z 2000 r.²⁷, zaś proces „przenoszenia” do art. 180 § 2 k.p.k. kolejnych zawodów wydaje się być bardziej pochodną gier sejmowych niż realnych potrzeb²⁸.

Zadziwiająca opieszałość ustawodawcy w wyrównywaniu poziomu ochrony tajemnic zawodowych z art. 180 § 1 i dostosowywaniu jej do tej, jaką zapewnia się tajemnicom z § 2 tego przepisu, zdaje się potwierdzać smutną obiegową opinię, że wobec prawa (także procesowego) są „równi” i „równiejsi”. Wprawdzie w obu przypadkach, tj. i w § 1, i w § 2 art. 180 k.p.k. ustawodawca obwarowuje ewentualne zwolnienie wymogiem zgodności czy też niezbędności dla dobra wymiaru sprawiedliwości, ale z uwagi na swą nadmierną ogólnikowość przesłanka ta zdaje się pełnić bardziej rolę listka figowego dla ustawodawcy niż rzeczywistego warunku²⁹. Jeśli bowiem uznać, że wszelkie działania podejmowane w ramach procesu karnego są ukierunkowane na realizację konstytucyjnej zasady procesu sprawiedliwego i rzetelnego (art. 45 ust. 1), to *eo ipso* są one też działaniami paralelnymi z dobrem wymiaru sprawiedliwości. Skoro wymiar sprawiedliwości nadal służy realizacji tego,

²⁷ Art. 1 pkt 5 ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy (Dz. U. Nr 62, poz. 717).

²⁸ Kwestionuje się np. w doktrynie zrównanie ochrony tajemnicy statystycznej z ochroną tajemnicy adwokackiej – zob. C. Kulesza, *op. cit.*, teza 10.

²⁹ Podobnie rzecz się przedstawia w praktyce, ilekroć tylko sąd orzekający o zwolnieniu z tajemnicy danego rodzaju jedynie „cytuje” art. 180 § 1 (lub § 2) k.p.k. w części dotyczącej tej akurat przesłanki, a nie analizuje okoliczności towarzyszących przedmiotowemu zwolnieniu – por. trafne stanowisko z postanowienia SA w Krakowie z dnia 8 maja 2019 r., II AKz 231/19, LEX nr 2738929.

co w języku łacińskim określano mianem *ius dicere*, a więc „stosowaniem prawa” lub „orzekaniem o prawie”, to uchylenie tajemnicy w celu ustalenia istotnej dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności lub faktu zawsze będzie realizacją tego dobra lub wartości, które stanowią o wyjątkowości wymiaru sprawiedliwości jako państwowej formy rozwiązywania sporów i konfliktów społecznych. W jakimś sensie to przesłanka druga z art. 180 § 2 k.p.k. ma większe praktyczne znaczenie dla ochrony tajemnicy zawodowej, rzecz jednak w tym, że przesłanka ta chroni wyłącznie tajemnice objęte dyspozycją tego przepisu, a nie tajemnice z jego § 1. Może więc najwyższa pora, żeby zastanowić się nad możliwością wprowadzenia do art. 180 § 1 k.p.k. drugiego – wzorowanego na § 2 tego przepisu – warunku uchylenia wymienionych w nim tajemnic albo zastanowić się nad wprowadzeniem katalogu spraw, w których do takiego zwolnienia mogłoby dojść, np. tylko w sprawach o zbrodnie? Nawet jeśli pomysły te na pierwszy rzut oka wydają się problematyczne, to przecież potrzeba jest matką wynalazku, a motorem każdego postępu jest twórcze poszukiwanie i rzeczowa dyskusja...

Bibliografia

Źródła prawa

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 z późn. zm.
 Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy, Dz. U. Nr 62, poz. 717.
 Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.) zmieniającej nin. ustawę z dniem 1 lipca 2015 r.

Orzecznictwo

- Uchwała SN (7) z dnia 19 stycznia 1995 r., I KZP 15/94, OSNKW 1995, nr 1–2, poz. 1.
 Postanowienie SN z dnia 15 grudnia 2004 r., III KK 278/04, OSNKW 2005, nr 3, poz. 28.
 Postanowienie SA w Krakowie z dnia 19 marca 2009 r., II AKz 64/09, OSA 2012, nr 10, poz. 15–27.
 Wyrok TK z dnia 13 grudnia 2011 r., K 33/08, OTK-A 2011, nr 10, poz. 116.
 Wyrok SN z dnia 11 stycznia 2017 r., IV KK 277/16, LEX nr 2216092.
 Postanowienie SA w Katowicach z dnia 8 lutego 2017 r., II AKz 66/17, LEX nr 2309508.
 Postanowienie SA w Krakowie z dnia 19 marca 2019 r., II AKz 113/19, KZS 2019, nr 9, poz. 45.

Postanowienie SA w Szczecinie z dnia 13 marca 2019 r., II AKz 139/19, OSAS z 2019, nr 1, poz. 32–38.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 8 maja 2019 r., II AKz 231/19, LEX nr 2738929.

Postanowienie SA w Gdańsku z dnia 11 września 2019 r., II AKz 789/19, KSAG 2019, nr 3–4, poz. 210–215.

Postanowienie SN z dnia 19 maja 2020 r., I KZ 8/20, OSNKW 2020, nr 8, poz. 31.

Literatura

Gruszecka D., *Komentarz do art. 180*, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015.

Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014.

Kmieciak R., *Przedmiot dowodu*, [w:] R. Kmiecik (red.), D. Karczmarska, A. Taracha, *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Kraków 2005.

Kosonoga J., *Zwolnienie psychologa z obowiązku zachowania tajemnicy informacji, uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu*, [w:] J. Kosonoga (red.), *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa za rok 2017*, Warszawa 2018.

Kulesza C., *Komentarz do art. 180*, [w:] K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX 2020.

Kurowski M., *Komentarz do art. 180*, [w:] Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, LEX 2023.

Kwiatkowski Z., *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005.

Paprzycki L.K., *Komentarz do art. 180*, [w:] J. Grajewski (red.), S. Steinborn, L.K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–424*, LEX 2013.

Internet

Słownik języka polskiego, hasło „niezbędny”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/niezb%C4%99dny.html> [dostęp: 21.06.2023].

Wielki słownik języka polskiego, hasło „niezbędny”, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/32583/niezbędny> [dostęp: 21.06.2023].

**Zagadnienia
prawa cywilnego:
materialnego i formalnego**